

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

Zestawienie tematyczne - Prawo do życia

Czerwiec 2013 r.

Niniejsze zestawienie tematyczne nie wiąże Trybunału i nie jest wyczerpujące

Prawo do życia

„Artykuł 2¹ [Europejskiej Konwencji Praw Człowieka](#)], który chroni prawo do życia i określa okoliczności, w jakich pozbawienie życia może być uzasadnione, zalicza się do najbardziej podstawowych postanowień Konwencji, od którego żadne odstępstwo nie jest dozwolone (...) Wraz z Artykułem 3 [który zakazuje tortur oraz niehumanitarnego i poniżającego traktowania albo karania] chroni on również jedną z podstawowych wartości społeczeństw demokratycznych tworzących Radę Europy". (wyrok Wielkiej Izby z dnia 20 grudnia 2004 r. w sprawie [Makaratzis przeciwko Grecji](#), § 56).

Użycie przez państwo siły skutkującej śmiercią

Zasada konieczności

McCann i inni przeciwko Zjednoczonemu Królestwu: „surowsze i bardziej przekonujące kryterium konieczności”

Po raz pierwszy do użycia przez państwo siły skutkującej śmiercią odniesiono się w wyroku z 27 września 1995 roku w sprawie [McCann i inni przeciwko Zjednoczonemu Królestwu](#): Artykuł 2 uwzględnia wyjątki od prawa do życia tylko wtedy, gdy jest to „bezwzględnie konieczne”, które to określenie oznacza, „że należy zastosować surowsze i bardziej przekonujące kryterium konieczności niż normalnie podczas ustalania, czy działanie państwa jest «konieczne w społeczeństwie demokratycznym* na mocy ust. 2 Artykułu 8 i 11 Konwencji” (§ 149).

Sprawa dotyczyła śmierci trzech członków IRA podejrzewanych o posiadanie przy sobie zdalnie sterowanego urządzenia wykorzystywanego do wysadzenia bomby, którzy zostali zastrzeleni na ulicy przez żołnierzy Special Air Service na Gibraltarze. Trybunał stwierdził, że doszło do naruszenia Artykułu 2, ponieważ operację można było zaplanować i pokierować bez konieczności zabijania podejrzanych.

Ostatnie przykłady:

[Andreou przeciwko Turcji](#)

27 października 2009 roku

Sprawa dotyczyła obywatela brytyjskiego postrzelonego i ranionego przez tureckie siły zbrojne w czasie napięć w strefie buforowej ONZ na Cyprze.

Naruszenie Artykułu 2: użycie siły potencjalnie skutkującej śmiercią wobec skarżącego nie było „bezwzględnie konieczne” ani uzasadnione wyjątkami dopuszczonymi na mocy Artykułu 2.

[Perisan i inni przeciwko Turcji](#)

20 maja 2010 roku

Naruszenie Artykułu 2: użycie siły wobec więźniów w celu stłumienia zamieszek w więzieniu, które doprowadziło do śmierci ośmiu z nich, nie było „bezwzględnie konieczne” w rozumieniu Artykułu 2 i Trybunał

¹ Artykuł 2 (Prawo do życia) [Europejskiej Konwencji Praw Człowieka](#) stanowi, że:

„1. Prawo każdego człowieka do życia jest chronione przez ustawę. Nikt nie może być umyślnie pozbawiony życia, wyjąwszy przypadki wykonania wyroku sądowego skazującego za przestępstwo, za które ustawa przewiduje taką karę.

2. Pozbawienie życia nie będzie uznane za sprzeczne z tym artykułem, jeżeli nastąpi w wyniku bezwzględnego koniecznego użycia siły:

a) w obronie jakiegokolwiek osoby przed bezprawną przemocą;

b) w celu wykonania zgodnego z prawem zatrzymania lub uniemożliwienia ucieczki osobie pozbawionej wolności zgodnie z prawem;

c) w działaniach podjętych zgodnie z prawem w celu stłumienia zamieszek lub powstania”.

Arkusz informacyjny - Prawo do życia

uznał, że doszło do naruszenia tego artykułu w odniesieniu do ośmiu więźniów, którzy zginęli oraz sześciu, odnieśli obrażenia, ale przeżyli.

[Putintseva przeciwko Rosji](#)

10 maja 2012 roku

Sprawa dotyczyła śmierci młodego człowieka odbywającego obowiązkową służbę wojskową, po tym jak został zastrzelony przez przełożonego podczas próby ucieczki. Naruszenie Artykułu 2: ramy prawne dotyczące użycia siły w celu zapobieżenia ucieczce żołnierza były niewłaściwe, a władze nie zminimalizowały stosowania siły zagrażającej życiu.

Zgodnie z Artykułem 2, użycie siły skutkującej śmiercią przez funkcjonariuszy policji może być uzasadnione w pewnych okolicznościach, ale Artykuł 2 nie przyznaje „carte blanche”, a operacje policyjne muszą być dozwolone przepisami prawa i odpowiednio nimi regulowane.

Stosowanie broni musi być regulowane w jasny sposób, ostrożność w posługiwaniu się bronią jest znakiem społeczeństwa demokratycznego ([McCann i inni przeciwko Zjednoczonemu Królestwu](#), § 212).

Ostatnie przykłady:

[Nachova i inni przeciwko Bułgarii](#)

06 lipca 2005 roku (Wielka Izba)

Sprawa dotyczyła zabójstwa krewnych skarżącego przez żandarma wojskowego, który próbował ich zatrzymać.

Naruszenie Artykułu 2. Trybunał przypomniał, że przedstawiciele organów ścigania muszą być przeszkoleni, aby ocenić, czy istnieje bezwzględna konieczność użycia broni palnej, nie tylko na podstawie odpowiednich przepisów, ale także z należyтым uwzględnieniem wyższości szacunku dla ludzkiego życia jako podstawowej wartości.

[Soare i inni przeciwko Rumunii](#)

22 lutego 2011 roku

Sprawa dotyczyła okoliczności aresztowania 19-letniego mężczyzny przez policję, a zwłaszcza faktu, że został on postrzelony w głowę przez policjanta - przeżył, jednak został częściowo sparaliżowany.

Naruszenie Artykułu 2: ramy prawne nie zapewniły w wystarczającym stopniu odpowiedniej ochrony „ustawowej” prawa do życia.

[Gorovenky i Bugara przeciwko Ukrainie](#)

12 stycznia 2012 roku

Skarżącymi byli krewni dwóch mężczyzn, którzy zostali zastrzeleni przez policjanta będącego po służbie.

Naruszenie Artykułu 2 z uwagi na nieprzeprowadzenie weryfikacji policjanta przez władze przed wydaniem mu broni palnej.

[Sašo Gorgiev przeciwko „Byłej Jugosłowiańskiej Republice Macedonii”](#)

19 kwietnia 2012 roku

Sprawa dotyczyła kelnera, który został postrzelony w barze przez rezerwistę policji, który powinien być na służbie na posterunku policji.

Naruszenie Artykułu 2. Trybunał uznał w szczególności, że rząd nie dostarczył informacji odnośnie przepisów o zapobieganiu niewłaściwego użycia broni służbowej przez funkcjonariuszy, ani odnośnie tego, czy ten rezerwista policji przeszedł ocenę mającą zapewnić, że nadaje się do rekrutacji i użytkowania broni.

Zasada proporcjonalności

Zasada proporcjonalności nie występuje w tekście Artykułu 2, ale jest wyraźnie przyjęta w orzecznictwie Trybunału.

Ostatnie przykłady:

[Wasilewska i Kalucka przeciwko Polsce](#)

23 lutego 2010 roku

Sprawa dotyczyła śmierci podejrzanego podczas operacji antyterrorystycznej. Naruszenie Artykułu 2: polski rząd nie przedstawił żadnych uwag dotyczących proporcjonalności siły użytej przez policję, organizacji działań policji oraz tego, czy istnieją odpowiednie ramy prawne i administracyjne mające na celu ochronę ludzi przed arbitralnością i nadużywaniem siły.

Arkusz informacyjny - Prawo do życia

[Finogenov i inni przeciwko Rosji](#)

20.12.2011

Sprawa dotyczyła oblężenia w październiku 2002 roku teatru „Dubrovka” w Moskwie przez ceczeńskich separatystów oraz decyzji, aby pokonać terrorystów i uwolnić zakładników wykorzystując gaz.

Nie stwierdzono naruszenia Artykułu 2 w odniesieniu do decyzji, aby uwolnić zakładników poprzez użycie siły i gazu.

Naruszenie Artykułu 2 ze względu na niewłaściwe zaplanowanie i realizację akcji ratunkowej.

Naruszenie Artykułu 2 dotyczące nieskuteczności śledztwa odnośnie do domniemanego zaniedbania władz w zakresie planowania i przeprowadzania akcji ratunkowej, a także z braku pomocy medycznej dla zakładników.

Pozytywne i proceduralne obowiązki wynikające z Artykułu 2 -definicje

Pozytywne obowiązki

Państwa powinny nie tylko powstrzymać się od umyślnego i bezprawnego pozbawiania życia, ale także **podejmować odpowiednie kroki w celu ochrony życia osób w obrębie ich jurysdykcji, w szczególności poprzez wprowadzanie skutecznych przepisów prawnych wspieranych mechanizmem służącym egzekwowaniu prawa** ([wyrok z dnia 9 czerwca 1998 roku w sprawie L.C.B. przeciwko Zjednoczonemu Królestwu](#); [wyrok z dnia 28 października 1998 roku w sprawie Osman przeciwko Zjednoczonemu Królestwu](#)). Brak bezpośredniej odpowiedzialności państwa za śmierć jakiejś osoby nie wyklucza zastosowania Artykułu 2 ([wyrok z dnia 26 lipca 2007 roku w sprawie Angelova i Iliev przeciwko Bułgarii](#), § 93).

Jednak pozytywne obowiązki wynikające z Artykułu 2 powinny być „interpretowane w sposób, który nie nakłada niemożliwego lub nieproporcjonalnego obciążenia na władze”. „W przypadku zarzutu, że władze naruszyły swój pozytywny obowiązek ochrony prawa do życia (...) **należy ustalić, w sposób zadowalający [dla Trybunału], czy władze wiedziały lub powinny były wiedzieć, w czasie jego istnienia, o wynikającym z czynów karalnych osób trzecich, realnym i bezpośrednim zagrożeniu dla życia danej osoby lub osób oraz nie podjęły działań w ramach swoich kompetencji, których, z uzasadnionych powodów, można było oczekiwać, aby uniknąć tego zagrożenia**” ([Osman przeciwko Zjednoczonemu Królestwu](#), § 116).

[Osman przeciwko Zjednoczonemu Królestwu](#)

28 października 1998 roku

Sprawa dotyczyła zabójstwa ojca ucznia - Pan Osman został zastrzelony, a jego syn raniony w strzelaninie - przez nauczyciela, który był zaangażowany w serię coraz poważniejszych incydentów i który został zawieszony w następstwie oceny psychiatrycznej.

Nie stwierdzono naruszenia Artykułu 2: skarżący nie wykazał, że władze wiedziały lub powinny były wiedzieć, że życie ucznia i jego ojca było realnie i bezpośredniego zagrożone przez nauczyciela lub posiadały wystarczające dowody, aby go oskarżyć lub umieścić w szpitalu psychiatrycznym.

[Berü przeciwko Turcji](#)

11 stycznia 2011 roku

Sprawa dotyczyła śmierci dziecka podczas ataku przez bezpańskie psy, o których było wiadomo, że są niebezpieczne.

Nie stwierdzono naruszenia Artykułu 2: seria wydarzeń, które miały miejsce przed śmiertelnym atakiem nie była wystarczająca, aby Trybunał uznał, że władze miały „pozytywny obowiązek” podjęcia działań zapobiegawczych. Nie było dowodów potwierdzających, że władze wiedziały lub powinny były wiedzieć, że istnieje bezpośrednie zagrożenie dla życia dziewczynki. Incydent, który niewątpliwie był tragedią, w rzeczywistości wydarzył się przez przypadek i nie można by zatem włączyć odpowiedzialności Turcji bez rozszerzania jej w nadmierny sposób.

[Choreftakis i Choreftaki przeciwko Grecji](#)

17 stycznia 2012 roku

Sprawa dotyczyła zabójstwa syna skarżących przez mężczyznę skazanego wcześniej za umyślne zabójstwo, który został warunkowo przedterminowo zwolniony. Nie stwierdzono naruszenia Artykułu 2. Trybunał uznał, że grecki system warunkowego zwolnienia uwzględniał wystarczające środki ochronne, aby chronić społeczeństwo.

Arkusz informacyjny - Prawo do życia

[Kemaloglu przeciwko Turcji](#)

10 kwietnia 2012 roku

Sprawa dotyczyła siedmioletniego syna skarżących, który zamarzył na śmierć starając się dotrzeć do domu w dniu, kiedy zajęcia szkolne skończyły się wcześniej z powodu zamieci i autobus miejski nie przyjechał o czasie.

Naruszenie Artykułu 2. Trybunał powtórzył po raz kolejny, że nie każde zagrożenie życia zobowiązuje władze do podjęcia działań operacyjnych mających na celu zapobieżenie mu, ale w tym przypadku, poprzez niezawiadomienie służb świadczących transport miejski o wcześniejszym zamknięciu szkoły, władze tureckie nie podjęły działań, dzięki którym można było uniknąć zagrożenia dla życia dziecka.

[Kayak przeciwko Turcji](#)

10 lipca 2012 roku

Sprawa dotyczyła zabójstwa 15-latką, który zmarł od pchnięcia nożem przed szkołą. Naruszenie Artykułu 2: władze nie wypełniły swojego obowiązku związanego z zapewnieniem nadzoru na terenie szkoły.

Aspekt proceduralny pozytywnych obowiązków

Artykuł 2 obejmuje pozytywne obowiązki związane z aspektem proceduralnym, w tym obowiązek państw dotyczący przeprowadzenia dochodzenia w sprawie śmierci, które mogły nastąpić z naruszeniem Konwencji ([McCann i inni przeciwko Zjednoczonemu Królestwu](#)).

„Zasadniczym celem takiego dochodzenia jest zapewnienie skutecznej realizacji krajowego prawa, które chroni prawo do życia oraz, w sytuacjach z udziałem przedstawicieli lub organów państwowych, zapewnienie ich odpowiedzialności za ewentualną śmierć osób ([Anquelova przeciwko Bułgarii](#), § 137, [wyrok z dnia 21.12.2010 w sprawie Jasinskis przeciwko Łotwie](#), § 72).

Wymogi związane z dochodzeniem: niezależność, natychmiastowość i sprawność, zdolność do ustalenia faktów oraz dostępność dla ogółu społeczeństwa i krewnych.

[Paul i Audrey Edwards przeciwko Zjednoczonemu Królestwu](#)

14 marca 2002 roku

Sprawa dotyczyła podwójnego morderstwa popełnionego przez niebezpiecznego przestępcę w dniu jego zwolnienia.

Naruszenie Artykułu 2 z uwagi na dwie kwestie (choć dochodzenie spełniało większość innych wymogów): dochodzenie nie miało mocy, aby zmusić świadków do zeznawania, a także odbywało się niejawnie - skarżący mogli uczestniczyć w dochodzeniu tylko przez trzy dni.

(zobacz także: [wyrok z dnia 18.11.2010 w sprawie Seidova i inni przeciwko Bułgarii](#), w której krewni ofiary zostali wykluczeni ze śledztwa w sprawie śmierci ich męża i ojca).

W wielu przypadkach stwierdzono naruszenie Artykułu 2 ze względu na niepodjęcie istotnych działań przez prokuratorów prowadzących dochodzenie. Na przykład: [wyrok z dnia 5 listopada 2009 roku w sprawie Kolevi przeciwko Bułgarii](#): nieumiejętność ścigania morderstwa krewnego skarżących oraz nadzór nad dochodzeniem przez głównego prokuratora podejrzanego przez rodzinę o zaplanowanie i zorganizowanie zabójstwa ofiary.

Trybunał stwierdził naruszenie Artykułu 2 w kilku bułgarskich sprawach dotyczących użycia siły przez policję, nieodpowiedniego przeprowadzenia dochodzenia i ścigania spraw związanych ze śmiercią i ranieniem ([wyrok z dnia 26 lipca 2007 roku w sprawie Angelova i Iliev przeciwko Bułgarii](#); [wyrok z dnia 23 lutego 2006 roku w sprawie Ognyanova i Choban przeciwko Bułgarii](#); [wyrok z dnia 13 czerwca 2002 roku w sprawie Anquelova przeciwko Bułgarii](#)).

Obowiązek „podjęcia wszelkich uzasadnionych kroków w celu zdemaskowania jakichkolwiek rasistowskich motywów i ustalenia, czy nienawiść etniczna lub uprzedzenia odgrywały jakąś rolę”.

[Nachova i inni przeciwko Bułgarii](#)

06 lipca 2005 roku (Wielka Izba)

[Angelova i Iliev przeciwko Bułgarii](#)

Arkusz informacyjny - Prawo do życia

26 lipca 2007 roku

Naruszenie Artykułu 14 (zakaz dyskryminacji) w związku z Artykułem 2 z uwagi na fakt, że władze nie zbadały możliwych rasistowskich motywów śmierci krewnych skarżących.

Mižigarová przeciwko Słowacji

14 grudnia 2010 roku

W tej sprawie skarżąca utrzymywała, że doszło do naruszenia Artykułu 14 w związku z Artykułem 2 biorąc pod uwagę fakt, że jej mąż był Romem, co, w połączeniu z powszechnym złym traktowaniem Romów znajdujących się w policyjnym areszcie, tworzy, jak twierdziła skarżąca, obowiązek państwa, aby zbadać możliwe rasistowskie motywy jego śmierci.

Naruszenie Artykułu 2 (śmierć i brak skutecznego śledztwa).

Nie stwierdzono naruszenia Artykułu 14. Trybunał nie uważał, że władze posiadały wystarczające informacje, aby spełnić swój obowiązek zbadania możliwych motywów rasistowskich zachowania funkcjonariusza policji.

Kwestia skutecznego dochodzenia w sprawach związanych z wydarzeniami na szeroką skalę

Sandru i inni przeciwko Rumunii

08 grudnia 2009 roku

Naruszenie Artykułu 2. Trybunał stwierdził, że władze rumuńskie nie przeprowadziły skutecznego dochodzenia w następstwie brutalnych represji antykomunistycznych demonstracji z grudnia 1989 r.

Sprawa [Stowarzyszenie „21 grudnia 1989” i inni przeciwko Rumunii \(wyrok z dnia 24 maja 2011 r.\)](#), w kontekście tych samych wydarzeń, odnośnie śmierci syna skarżących podczas demonstracji antyrządowych. Naruszenie Artykułu 2 ze względu na brak skutecznego dochodzenia w sprawie tej śmierci. Trybunał podkreślił, że stwierdzenie naruszenia Artykułu 2 z powodu braku skutecznego dochodzenia związane było z szeroką skalą problemu, biorąc pod uwagę fakt, że w sporne postępowanie karne zaangażowane były setki osób jako poszkodowani. Trybunał dodał, że niewątpliwie konieczne będą ogólne środki na poziomie krajowym w kontekście wykonania wyroku w sprawie Stowarzyszenie „21 grudnia 1989” i inni przeciwko Rumunii.

Jularić przeciwko Chorwacji

20 stycznia 2011 roku

Sprawa dotyczyła zabójstwa męża skarżącej przez członków serbskiej formacji paramilitarnej (lub Jugosłowiańskiej Armii Ludowej).

Skendžić i Krznarić przeciwko Chorwacji

20 stycznia 2011 roku

Sprawa dotyczyła zaginięcia męża i ojca skarżących po jego zatrzymaniu przez chorwacką policję.

W tych dwóch sprawach, związanych z przestępstwami popełnionymi w czasie wojny domowej w Chorwacji, Trybunał stwierdził, że dochodzenia władz chorwackich w sprawie dwóch zbrodni wojennych z 1991 roku były niezadowolające w szczególności ze względu na beczynność władz i konflikt interesów.

Giuliani i Gaggio przeciwko Włochom

24 marca 2011 roku (Wielka Izba)

Sprawa dotyczyła śmierci młodego mężczyzny, który brał udział w proteście przeciwko globalizacji podczas szczytu G8 w Genui w 2001 roku.

Nie stwierdzono naruszenia Artykułu 2 w odniesieniu do użycia siły skutkującej śmiercią: nie była ona nadmierna lub nieproporcjonalna w stosunku do tego, co było bezwzględną koniecznością w celu obrony jakiegokolwiek osoby przed bezprawną przemocą. Nie stwierdzono naruszenia Artykułu 2 w odniesieniu do krajowych ram prawnych regulujących użycie siły skutkującej śmiercią lub w odniesieniu do broni wydawanej funkcjonariuszom organów ścigania podczas szczytu G8 w Genui.

Nie stwierdzono naruszenia Artykułu 2 w odniesieniu do organizacji i planowania działań policyjnych podczas szczytu G8 w Genui. Chociaż władze miały obowiązek zapewnić bezpieczeństwo wszystkich obywateli podczas legalnych demonstracji i ich pokojowy przebieg, nie mogły one „zagwarantować go w sposób absolutny i (miały) szeroką swobodę w wyborze środków”.

Nie stwierdzono naruszenia Artykułu 2 w odniesieniu do zarzucanego braku skutecznego śledztwa w sprawie śmierci. Trybunał stwierdził w szczególności, że szczegółowe dochodzenie w sprawie śmiertelnego pocisku, który był przedmiotem sporu pomiędzy stronami, nie było rozstrzygające, gdyż Trybunał uznał, że użycie siły skutkującej śmiercią było uzasadnione.